

KOMERCINIAI ŽENKLAI KAIP TARPTAUTINĖS RINKOS APSAUGOS KONCEPTAS

Alfonsas LAURINAVIČIUS

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
El. paštas mvk@mruni.lt

Santrauka. Straipsnyje analizuojama komercinių ženklų esmė kaip konceptas, reikšmingas tarptautinės prekybos plėtrai. Ekonomikos globalizacija, tarptautinės prekybos liberalizavimas yra naujosios globalios civilizacijos požymiai, praplečiantys žmogaus kūrybines ir materialines galimybes. Kita vertus, ekonomikos iššūkiai kelia ir naujų grėsmių, kurias įveikti tradiciniais būdais neįmanoma. Tai grėsmės visuomenės, rinkos saugumui ir žmogaus teisėms. Viena iš naujai vertinamų žmogaus perspektyvų – intelektinės nuosavybės teisių plėtra ir jų apsauga.

Straipsnyje analizuojamos pramonės nuosavybės objektų apsaugos problemos, susijusios su komercinių ženklų (KŽ) apsauga. Bendrovėms virstant pasaulinėmis koalicijomis, formuojantis pasaulinės prekybos tinklams, KŽ tampa vis svarbesniu dvasiniu ir idėjiniu jų rišikliu, pasitikėjimo manifestacija. Intelektinės nuosavybės teisių pažeidimas turi įtakos galutiniams ženklų vartotojams – pažeidžia jų teisę rinktis originalius (ne falsifikuotus, kontrafakcinius), nekenksmingus sveikatai produktus. Taigi KŽ konceptas atskleidžiamas kaip atlygis tiems, kurie investuoja į produktų kokybę [3, 198] ir kaip patikimas rinkos apsaugos įrankis.

Visuomenės saugumo užtikrinimas yra viena iš pagrindinių valstybės funkcijų, todėl straipsnyje daug dėmesio skiriama muitinės, kaip valstybės institucijos, formuojančios novatoriškus intelektinės nuosavybės apsaugos kontrolės ir reguliavimo modelius, pavyzdžio analizei.

Ekonominės klasifikacijos deskriptoriai (JEL): F490, K110.

Reikšminiai žodžiai: intelektinė nuosavybė, intelektinės nuosavybės teisės, prekių ženklai, valstybės tarnyba, kontrolė, reguliavimas

Keywords: Intellectual property, intellectual property rights, trade marks, civil service, control, regulation.

Įvadas

Sparčiai plėtojamoms inovacijoms, kiekviena nauja prekė ar paslauga rinkoje yra neatsiejamai susijusi su intelektinės nuosavybės sąvoka [6, 7]. Intelektinės nuosavybės teisės (INT) yra teisės į intelektinės veiklos produktą. Intelektinės nuosavybės subjektams turi būti sudaromos sąlygos iš savo kūrybinės veiklos rezultatų gauti naudos ar investicijų, pavyzdžiui, pramonės, komercijos srityse. Produktas, kuris patenka į rinką, tampa preke. Prekė yra kiekvienas pirkimo ar pardavimo objektas, įskaitant visų rūšių paslaugas, darbus, teises ir vertybinius popierius, o jų ženklai skirti simboliams, prekybininkų naudojamiems savo

prekėms atskirti nuo konkuruojančių prekių, apsaugoti. Prekių ženklai (PŽ) priskiriami pramonės nuosavybės objektams.

Vienas jų savitumų, palyginti su kitais IN objektais, tas, kad prekių ženklai nėra ribojami laiku¹. PŽ subjektų išimtinės teisės yra saugomos 10 metų nuostatant galimybę pratęsti jų galiojimą 10 metų neribotą skaičių kartų. Be PŽ, svarbūs ir kiti KŽ. Jų savybės itin išryškėja ekonomikos globalizacijos, tarptautinės prekybos liberalizacijos sąlygomis. *Straipsnyje siekiama pagrįsti teiginį, kad KŽ yra tarptautinės rinkos apsaugos konceptas, reikšmingas*

¹ Žr. Teisingumo Teismo sprendimo byloje 192/73 *Van Zuylen Freres v. HAGA G (HAG I)* [1974] ECR 731 22 punktą.

rinkos ir visuomenės saugumui užtikrinti, žmogaus teisėms įgyvendinti ir plėtoti. Analizės objektas yra sudėtingas, reikalaujantis analizuoti KŽ apsaugos reglamentavimo tendencijas bei ne vieną jų poveikio sritį [1, 245–247]. Prekių ir kitų komercinių ženklų išaugusį vaidmenį rodo šie aspektai:

Jie yra sąlyga prekei arba intelektiniam produktui sėkmingai dalyvauti sąžiningoje konkurencinėje kovoje. Ženklo daros esmė yra pasitikėjimo produktu sukūrimas ir palaikymas – ypatingas būdas išreikšti savo įsipareigojimą galutiniam produkto vartotojui. Patikimumas yra ir individuali, ir socialinė vertybė. Tai paaiškina, kodėl KŽ yra tokia akivaizdi ir unikali mūsų laikų manifestacija. Pasaulyje, kuris tiesiog stulbina konkurentų šūkių maišalyne, kuriame racionalus pasirinkimas tapo beveik neįmanomas, prekių ženklai įkūnija aiškumą, patikimumą ir kokybę [15, 27].

Kitas reikšmingas aspektas – *PŽ yra svarbus būdas sudaryti palankias galimybes žmogaus laisvai ir ekonomiškai naudingai protinei, kūrybinei arba intelektinei² veiklai.* Visi sutaria, kad intelektinė veikla yra kultūros ir civilizacijos varomoji jėga. Ekonomikos, kultūros globalizacijos sąlygomis žmogaus intelektinė veikla nesiriboja vienos valstybės teritorija – žmogaus kūrybinės veiklos rezultatai įgyja internacionalinį pobūdį. PŽ ir kiti KŽ yra intelektinės veiklos rezultatas, saugomas intelektinės teisės normų. Taigi IN objektų savininkai ar jų teisių perėmėjai (IN subjektai) turi išimtinės nuosavybės teises į intelektinės nuosavybės objektus.

Reikšminga aplinkybė, kad *INT yra patikimas įrankis kovojant dėl pirmavimo rinkoje bei apsaugant rinką nuo klastočių, nes jos yra saugomos teisinėmis priemonėmis kuriant specialius normų ir taisyklių institutus, steigiant specialias institucijas.* Tradiciškai IN apsauga buvo laikoma nacionalinės teisės reguliavimo sritimi. Net įsteigus Europos Bendrijas ir kuriant Bendrijos teisę daugelį metų šiuos santykius reglamentavo išimtinai nacionaliniai teisės aktai. Dar prieš porą dešimtmečių INT pažeidimai daugiausia žalos darė vidaus rinkoms, bet laikui bėgant vis didesnę žalą darė ir tarptautinės prekybos raidai [1, 238].

Kita vertus, neteisinga INT apsaugą visiškai atsieti nuo tarptautinių problemų. XIX a. pabaigoje pradėdamas kurti tarptautinis reglamentavimo mechanizmas, pasirašytos iki šiol reikšmingos tarptautinės sutartys. Norminis dokumentas, bylojantis apie atsiradusį pasaulio valstybių dėmesį INT, taip pat KŽ apsaugai, yra 1883 m. Paryžiaus konvencija „Dėl

pramoninės nuosavybės apsaugos“³ (Lietuva ratifikavo 1996 m.). Sparti ekonomikos raida, naujausios technologijos didino susidomėjimą IN apsauga. XX a. antrojoje pusėje priimti reikšmingi dokumentai, tiesiogiai ar iš dalies skirti ir KŽ apsaugai:

- 1957 m. Nicos sutartis dėl tarptautinės prekių ir paslaugų klasifikacijos ženklams registruoti⁴ (Lietuva ratifikavo 1997 m.);
- 1994 m. Ženevos sutartis dėl prekių ženklų įstatymų (*Trademark Law Treaty*) (Lietuva pasirašė 1998 m.);
- 2004 m. Europos Sąjunga tapo Madrido sutarties dėl tarptautinės prekių ir paslaugų ženklų sutarties protokolo nare.

Didžiausia konvencija IN apsaugos srityje yra Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos (PINO) (WIPO – *World Intellectual Property Organization*) steigimo konvencija, pradėjusi veikti 1970 m. (Lietuva PINO nare tapo 1992 m.). PINO paskirtis yra vienodinti intelektinės nuosavybės apsaugos teises, užtikrinti įvairių tarptautinių sąjungų šioje srityje bendradarbiavimą, atlikti daugelio tarptautinių sutarčių ir sąjungų intelektinės nuosavybės srityje administravimą.

Reglamentuojant IN apsaugą reikšmingos ir daugiašalės tarptautinės sutartys. Pavyzdžiui, 1994 m. pasibaigus daugiašalių derybų dėl laisvosios prekybos raundams (jie prasidėjo 1986 m. Urugvajuje) buvo pasirašyta „Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje aspektu“ [5] (TRIPS – *Agreement on Trade-Related of Intellectual Property Rights*), reglamentuojanti vieną iš sutarties „Visuotinis susitarimas dėl prekybos ir tarifų“ (GATT – *General Agreement on Tariffs and Trade*) apimamų sričių. Remiantis šia sutartimi 1995 m. sausio 1 d. buvo įkurta Pasaulinė prekybos organizacija (PPO) (WTO – *World Trade Organization*). TRIPS apima visas IN sritis ir ja remiantis sprendžiami probleminiai klausimai, išskylantys tarp pasaulio šalių plėtojant laisvąją prekybą. Todėl kiekviena šalis, tapusi PPO nare, turi būtinai pasirašyti TRIPS (Lietuva TRIPS narė yra nuo 2001 m. gegužės 31 d.). Dėl savo apimties ir poveikio tarptautinei prekybai GATT sutartis pelnytai

³ Paryžiaus konvencija – 1883 m. kovo 20 d. Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės apsaugos, peržiūrėta Stokholme 1967 m. liepos 14 d. ir papildyta 1979 m. rugsėjo 28 d.

⁴ Nicos klasifikacija – tarptautinė prekių ir paslaugų klasifikacija, patvirtinta 1957 m. birželio 15 d. Nicos sutartimi dėl tarptautinės prekių ir paslaugų klasifikacijos ženklams registruoti, peržiūrėta Stokholme 1967 m. liepos 14 d., Ženevoje 1977 m. gegužės 13 d. ir pataisyta Ženevoje 1979 m. spalio 2 d. Klasifikacija yra nuolat peržiūrima ir papildoma ir privalu remtis paskutine klasifikacijos redakcija. Klasifikacija naudojama registruojant prekių ir paslaugų ženklus ne tik šią sutartį pasirašiusiose valstybėse, bet ir juos registruojant pagal 1891 m. Madrido sutartį bei daugelyje kitų valstybių, siekiančių dalyvauti tarptautinėje prekyboje.

² Intelektas (lot. *intellectus* – suvokimas, protas, prasmė), protinė nejuoslinio būties pažinimo galia. Tradiciškai laikomas išskirtine žmogaus savybe, skirtingai nei kitos dvasinės galios – jausmai, valia, intuicija, vaizduotė ir kt.

vadinama viena iš svarbiausių praėjusio šimtmečio sutarčių [6, 23].

Svarbus vaidmuo kuriant naująją Europos Sąjungos (ES) teisę tenka Teisingumo teismo (ETT) jurisdikcijai. Europos Bendrijos sutarties 220 str. nustato, kad „Teisingumo Teismas užtikrina teisės laikymąsi aiškinant ir taikant šią sutartį“. ETT sprendimai yra grindžiami konvencinėmis nuostatomis ir privalomi visoms ES valstybėms narėms. ETT, kaip tesėkūros subjekto, novatoriškumas pasireiškia „gyvosios teisės“ kūrimu. Jis nepripažįsta precedentinės teisės doktrinos, todėl nėra varžomas savo paties sprendimų. Galima teigti, kad ETT atlieka visuotinai svarbią praktinės patirties analizę – sprenddamas teisinius ginčus formuoja IN teisinio reguliavimo doktrinas ir normas. Susiklosčius naujoms aplinkybėms ETT turi galimybę grįžti prie jau nagrinėtų bylų siekiant sukurti kiek galima palankesnes sąlygas INT įgyvendinti. Taigi ETT yra ES tesėkūros subjektas, igaliotas nuolat tobulinti visų sričių, taip pat INT, reglamentavimą atsižvelgiant į naują ekonominę ir socialinę padėtį, žmogaus teisių ir laisvių poreikius. Kitaip tariant, ETT turi didelę įtaką nustatant teisinio reglamentavimo tendencijas, formuojant reglamentuojamų sričių doktrinas. INT apsaugos problemos yra gana naujas reglamentavimo dalykas, todėl labai reikšmingos ETT formuluojamos nuostatos:

A) Draudimas kitam asmeniui pasinaudoti, pavyzdžiui, registruotais ar plačiai žinomais neregistruotais PŽ siekiant gauti nesąžiningos naudos. Tai reiškia, kad INT subjektui yra *teisiškai užtikrinama išimtinė teisė pirmą kartą pateikti produktą į rinką*⁵. Išimtinės INT atsiradimą garantuoja tarptautinė (TRIPS 15 str.), ES ir nacionalinė valstybės teisė. *Teisių pasibaigimo doktrina* skelbia, kad ženklo savininkas praranda teisę uždrausti kitam asmeniui žymėti juo prekes, kurios jo sutikimu yra pažymėtos ir išleistos į ES (Bendrijos) rinką.

B) Kaip jau rašyta, ilgas dešimtmečius INT apsauga buvo daugiau nacionalinės teisės reglamentavimo sritis. Šiandien nacionaliniai teisės aktai taip pat išlieka svarbūs. Siekiant suderinti pozicijas (EB sutarties nuostatas, IN reglamentuojančius nacionalinius įstatymus bei INT savininkų interesus) su rinkos integracijos poreikiais, t. y. laisvąją prekybą ir IN apsaugą, ETT atskyrė INT *buvimą ir įgyvendinimą*⁶. INT buvimo reglamentavimas ir dabar labiau priskiriamas nacionalinės ES valstybės narės, o ne ES teisės sričiai. Pavyzdžiui, intelektinės nuosavybės

objektų registracijos tvarką bei jų apsaugą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir specialūs teisės aktai (autorių teisių ir gretutinių teisių, prekių ženklų, konkurencijos ir kt.) bei žinybiniai aktai institucijų, atsakingų už INT apsaugą. Turint omeny, kad INT įgyvendinimas negali prieštarauti laisvo prekių judėjimo principui, INT įgyvendinimą daugiau reglamentuoja Bendrijos teisė.

Įvadinė apžvalga leidžia teigti, kad INT apsaugos tematika yra sudėtinga, greitai kintanti ir reikalauja plačios, išsamios studijos. Mūsų pateiktos doktrinos šiandien traktuojamos kaip svarbūs atspirties taškai plėtojant INT. Straipsnyje siekiama atkreipti skaitytojo dėmesį į vieną sritį – PŽ kaip tarptautinės prekybos, rinkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo konceptą. Naująjį komercinių ženklų koncepto turinį lėmė pasaulio organizacija, ES instituciniai IN kontrolės ir reguliavimo sistemos pokyčiai.

Ypač svarbus vaidmuo rūpinantis INT apsauga tarptautinės prekybos grandinėje tenka muitinei. XXI a. muitinės funkcijų pokyčius diktuoja ekonomikos globalizacija, naujoji tarptautinė prekyba bei tokie reiškiniai kaip terorizmas ir kontrabanda naudojant naujausias technologijas. Tai lemia būtinybę analizuoti jos indėlį bei perspektyvas įgyvendinant tarptautinius susitarimus, ES bei nacionalinius teisės aktus [20, 31–33]. Straipsnio tema atskleidžiama, jame keliamos hipotezės pagrindžiamos taikant praktinės patirties, mokslinės literatūros, statistinių duomenų analizės, apibendrinimo ir kitus mokslinio tyrimo metodus.

1. Tarptautinės prekybos, pažeidžiančios INT, mastai ir keliamos grėsmės

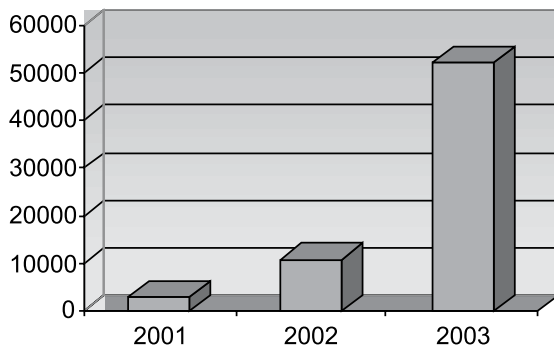
Bendra nuostata yra ta, kad draudžiama į šalies ekonominę arba muitų teritoriją įvežti, iš jos išvežti bei tranzitu gabenti prekes, pagamintas pažeidžiant INT. Kėsinimusi į IN yra laikomi veiksmai, kai prekės neteisėtai žymimos kitų firmų registruotais KŽ, jų kopijomis ir pan. siekiant suklaidinti galutinį vartotoją (visuomenę) ir nepagrįstai gauti sau naudos. Klastojamos įvairios didelę paklausą turinčios prekės: automobilių ir kitos atsarginės dalys, žaislai, drabužiai ir batai, elektronikos prekės, muzikos ir garso bei vaizdo įrašai, kompiuteriniai žaidimai, kosmetikos prekės, vaistai, tabako ir alkoholio gaminiai ir kita. Pasaulyje vis daugėja suklastotų prekių ir jos vis išradingesniais būdais patenka į rinką. ES muitinės kasmet sulaiko dešimtis milijonų vienetų suklastotų prekių. Manoma, kad *apie dešimtadalį pasaulinės prekybos sudaro suklastotos prekės ir jų vis daugėja*. Pavyzdžiui, Vokietijos muitinė 2006 m.

⁵ Intelektinės nuosavybės teisių pasibaigimo doktriną suformulavo Teisingumo Teismas bylos 78/70 *Deutsche Grammophon v. Metro* [1971] ECR 487 sprendime.

⁶ Žr. konkurencijos bylų sprendimus (*sujungtos bylos 56 ir 58/64 Consten and Grundig* [1966] ECR 299, 345; *byla 24/67* [1968] ECR 55).

konfiskavo nelegalių prekių už 1,2 mlrd. eurų, o tai beveik 5 kartus daugiau negu 2005 m. Šioje šalyje 2006 m. prašymus konfiskuoti jų INT pažeidžiančias prekes parašė 525 subjektai, ir 290 reikalavimų buvo pripažinti pagrįstais⁷.

Lietuva yra viena iš tranzitinių ES valstybių, nes ją kerta sausumos, oro ir jūrų keliai, jungiantys Vakarų, Centrinę, Rytų Europą bei labiau nuo Europos Sąjungos sienos nutolusias Rytų šalis, joje sparčiai kuriama moderni logistikos sistema. Lietuvos geografinė padėtis lemia, kad čia susiduriama su daugeliu tarptautinei prekybai aštrių problemų, taip pat ir prekių klastotėmis. Pvz., Klaipėdos jūrų uoste išaiškintos „Hugo Boss“, „Lancome“, „Kenzo“ ir kitų gerai žinomų prekių ženklų klastotės, ne kartą sulaikyti dideli parfumerijos gaminių kroviniai. Sulaikomos padirbtų laikrodžių siuntos, sveriančios dešimtis kilogramų. Nelegaliai pagaminti laikrodžiai dažnai ženklinami garsiausių firmų PŽ, tokiais kaip „Bulgari“, „Glashütte“, „Patek Philippe“, „Eberhard“, „Rolex“, „Omega“ ir kt. Analizuojant Lietuvoje sulaikytų prekių statistiką galima nustatyti ryškėjančias bandomų klastotes pateikti į rinką tendencijas (žr. 2 pav.).

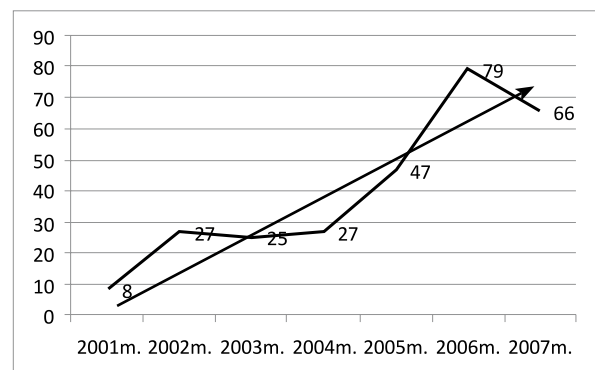

1 pav. Išaiškinta prekių vienetai su falsifikuotais PŽ (vidutiniškai kas mėnesį)

Šie skaičiai grėsmingi sąžiningam verslui⁸. 2004 m. Lietuva tapo ES valstybe nare. Prieš įstojant į ES (2004 m. gegužės 1 d.) sulaikyta 368 409 vnt. suklastotų prekių, o per visus 2004 m. – 506 282 vnt., t y. apie 15 proc. mažiau. Būtų neteisinga skaičius analizuoti vien tik tai muitinės veiklos požiūriu. Pokyčius lemia ne viena aplinkybė.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą gerokai sutrumpėjo išorinė siena. Ji liko tik su Baltarusija ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi (iki 2004

m. gegužės 1 d. išorinė siena tęsiasi visu perimetru, šiuo metu jos ilgis sausumoje 720 km su Baltarusija ir 303 km su Rusijos Federacija). Lietuvos išorinė siena kartu yra ir ES, o nuo 2008 m. kovo – ir Šengeno erdvės valstybių siena, todėl iš esmės keičiasi jos kontrolės lygis, diegiamos naujausios informacinės, kompiuterinės technologijos, tarptautinės prekybos srantai kontroliuojami ir reguliuojami tobulinant teisinį reglamentavimą, rizikos valdymo metodus. Sutelktos ES valstybių narių pajėgos saugoti savo išorines sienas duoda apčiuopiamų rezultatų ir sudaro palankias prielaidas įgyvendinti naujosios tarptautinės prekybos principus. Nustatytų faktų statistikos duomenys, kai buvo siekiama falsifikuotas prekes gabenti per Lietuvos įstaigų saugomą ES ekonominę sieną, leidžia daryti prielaidą, kad kontrolė griežtėja. Per pastaruosius septynerius metus nuolat didėjo nustatytų klastočių skaičius, o ryškus lūžis įvyko įstojus į ES (žr. 2 pav.).

2 pav. Pastaraisiais metais nustatyti prekių siuntų su falsifikuotais PŽ skaičius

Reikia manyti, kad suklastotų prekių srantai mažėjo, tačiau tobulinant kontrolę ir reguliavimą ES rinka yra vis patikimiau saugoma. Palyginus 2003 m. ir 2007 m. duomenis (prieš stojimą į ES ir Lietuvai tapus ES valstybe nare) nustatytų INT pažeidimų išaugo beveik 3 kartus. Muitinės ataskaitose ir kituose dokumentuose nurodoma, kad pagrindinė nustatytų pažeidimų augimo priežastis – efektyvesnė kontroliuojančių įstaigų veikla, grįsta naujausiomis technologijomis, rizikos valdymo metodais ir kitomis inovacijomis. Padėties vertinimas mokslo požiūriu yra ribotas – vienašališkas ir gali pakenkti priimant strateginius sprendimus. Norint gauti patikimus duomenis reikėtų atlikti praktikos analizę, mokslinius tyrimus kaimyninėse valstybėse ir nustatyti, pavyzdžiui, kaip keičiasi klastotų prekių srantai. Tokio pobūdžio programų ar projektų sąnaudas pateisintų

⁷ Falk C. (2007). Kova su IN piratavimu ir klastotėmis ES: konfiskacijos panaudojimo strategija.

⁸ Panaudoti Muitinės departamento prie LR finansų ministerijos oficialių metinių ataskaitų Lietuvos Muitinės konsultacinio komiteto posėdžių, Muitinės pažangiosios patirties biuletenio statistikos duomenys.

analizuojamos problemos sudėtingumas bei ekonominis, socialinis reikšmingumas ir naudingumas.

Praktikos mokslinė analizė bei autorių, analizuojančių šias problemas, išvados atskleidžia suklastotų prekių daromą žalą, ilgalaikius padarinius:

- INT subjektas negauna jokio atlyginimo už prekes, kurios pagamintos ir į rinką patenka pažymėtos jam teisėtai priklausančiu ženklu, naudojantis jo vardu;
- teisėtas gamintojas skiria daug lėšų, kad įdiegtų specialias prekių apsaugos nuo klastojimo priemones, todėl originalios prekės yra gerokai brangesnės už klastotes ir ne tokios patrauklios pirkėjui;
- asmuo, pirkdamas suklastotas prekes, tampa moraliniu įkaitu, nes:
 - netiesiogiai prisideda prie nusikalstamai įgyto kapitalo didinimo,
 - nesugebėdamas atskirti originalo nuo klastotės nepagrįstai reiškia nusivylimą prekių gamintoju,
 - blogina prekių ženklo įvaizdį,
- klaidinamas ir nuviliamas pirkėjas, nes suklastotos prekės kokybė nėra tokia, kokios tikėjosi;
- teisėtiems gamintojams, ypač mažoms įmonėms, dėl to dažnai tenka mažinti gamybą arba net bankrutuoti ir atleisti darbuotojus, nes jų produkcija nepajėgia konkuruoti su pigiomis klastotėmis;
- dėl kai kurių klastočių (pvz., alkoholio, tabako gaminių, vaistų, automobilių dalių, žaislų, maisto produktų) kyla grėsmė vartotojo sveikatai, o kai kada – ir gyvybei;
- suklastotų prekių gamintojai ir tiekėjai kėsinaisi pakirsti valstybės ekonomines galias, visuomenės gerovę, nes:
 - nemoka mokesčių,
 - neinvestuoja į legalių darbo vietų kūrimą,
 - kelia sumaištį dėl pasitikėjimo produktų kokybe,
 - skatina nelegalų darbą,
 - didina šešėlinę ekonomiką.

Reikia atkreipti dėmesį į dar vieną mokslo prognozuojamą grėsmingą aplinkybę. Įvertinus išaiškintą ir latentinį nelegalaus verslo mastą, IN pažeidimų būdus, galima daryti prielaidą, kad kriminogeninės grupės yra sparčiai auganti grėsmė ne tik verslui, bet ir valstybės, visuomenės saugumui. Plečiantis ES teritorijai, augant gerovės lygiui, plėtojant kompiuterines ir kitas šiuolaikines technologijas, plečiasi, keičiasi ir nusikalstamų veikų pobūdis, t. y. suklastotų prekių gamintojai ir tiekėjai buriasi į nusikalstamus (kriminogeninius) kartelius, kėsinaisi į ES ir globa-

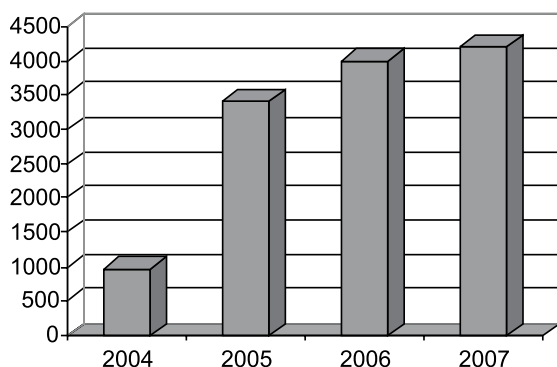
lios ekonomikos pamatus. Kriminogeniniai karteliai gauna milžiniškas pajamas ir finansuoja kitas nusikalstamas veikas – prekybą narkotikais ir ginklais, terorizmą, savo destruktivia veikla kelia socialinių, ekologinių ir kitų problemų, didina grėsmes visuomenės saugumui, žmogaus sveikatai ir kita. Tai verčia kurti ir tobulinti vientisą demokratinę legitimaciją, keisti požiūrį į valstybę, jos pagrindines kontrolės ir reguliavimo funkcijas – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, apginti tokias vertybes kaip ekonominės laisvės, žmogaus ir visuomenės saugumas. Pirmiausia su šiomis problemomis susiduria teisėsaugos sistema, muitinės, kitos institucijos, prižiūrinčios, kontroliuojančios ir reguliuojančios tarptautinę prekybą. Kriminogeninės tendencijos reikalauja, kad atitinkamos institucijos ir įstaigos keistų savo veiklos metodus. Būtent KŽ kaip tarptautinės prekybos apsaugos konceptas yra reikšmingas būdas profiluoti riziką, pavyzdžiui, analizuojant, sisteminant tarptautinės prekybos srautų ir savoje, ir kaimyninėse šalyse ženklų duomenis.

2. Kai kurios INT pažeidimų kontrolės problemos

Lietuvai tapus ES valstybe nare pasikeitė politinė ir ekonominė padėtis bei požiūris į INT apsaugą. Visos prekės su plačiai žinomais ir patikimais KŽ tapo prieinamos kiekvienam Lietuvos gyventojui, formuojasi pirkėjų (galutinių vartotojų) gebėjimai atskirti falsifikatus nuo originalių gaminių. Suprantama, kad INT pažeidimai neišnyko, bet darosi intelektualėsniai. Tarptautinių ekspertų teigimu, naujosiose ES šalyse kai kurios kontrabandinės, kontrafakcinės, piratinės ir kitos INT pažeidžiančios prekės gali sudaryti apie 50 proc. rinkos. Ir kitose ES šalyse akcizinių prekių kontrabanda yra viena iš opiausių ekonominių problemų. Pavyzdžiui, praktinės patirties būklės vertinimo, atliekamo taikant vienodą metodiką, duomenimis, nelegalios cigaretės užima apie 20–30 proc. ES rinkos.

Lietuvos muitinės departamento duomenys taip pat patvirtina, kad į rinką nuolat bandoma pateikti įvairių falsifikatų. Didžiausia rinkos apsaugos problema – nelegalios cigaretės, ir ne vien tik dėl INT pažeidimų, bet ir dėl keliamos didesnės grėsmės žmonių sveikatai. Manoma, kad jos sudaro apie 30–45 proc. cigarečių rinkos, ir valstybės biudžetas kasmet praranda apie 220 mln. Lt [10, 47]. Nustatyta, kad padidėjus akcizams (nuo 2008 m. kovo 1 d.) 2007 m. cigarečių kontrabanda gali siekti apie 300 mln. Lt, o nusikalstamu būdu įgytas pelnas gali sudaryti apie 200 mln. Lt. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomeni-

mis, Lietuvoje nelegalių cigarečių kiekis rinkoje sudaro daugiau negu 30 proc., arba trečdalį cigarečių rinkos. Suprantama, kad Lietuvos padėtis yra gerojai blogesnė, palyginti su kitomis ES valstybėmis, pirmiausia dėl geografinės padėties, t. y. dėl Rusijos tranzito ir kaimynystės su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi ir Baltarusija. Problemos mastą rodo Muitinės kriminalinės tarnybos sulaikytų cigarečių siuntų (žr. 3 pav.) duomenys. 2006 ir 2007 m. sulaikyta po 6,5 mln. pakelių cigarečių⁹. Didėjant jų kainai didės ir pažeidimo mastai.

3 pav. Sulaikytos kontrabandinės cigaretės (už tūkst. Lt)

Statistikos bei operatyvinių duomenų analizė leidžia daryti ir kitą prielaidą, kad šioje srityje išlieka labai didelis latentinis nusikalstamumas. Atitinkamų tarnybų duomenimis, teisėsaugos institucijos pajėgia nustatyti ir sulaikyti nedidelę (apie 10 proc.) falsifikuotas, pagamintas nelegaliuose fabrikuose, produkcijos dalį. Cigarečių falsifikatai į Lietuvą patenka įvairiais maršrutais. Nelegalūs fabrikai steigiasi ir kaimyninėse ES šalyse, ir pačioje Lietuvoje, ir trečiojoje valstybėje. Pavyzdžiui, teisėsaugos institucijų pareigūnai nelegalius cigarečių fabrikus aptiko Pasleko, Lomžos, Krokuvos (Lenkija), Rygos (Latvija) ir kituose miestuose, priemiesčiuose ir miesteliuose. Dažniausiai klastojami „Marlboro“, „Regal“, „Pall Mai“ cigarečių prekiniai ženklai, tačiau jie nėra vieninteliai. Aptinkama „Prima“, „Saint George Light“, „Saint George“, „Jin Ling“ ir kitų cigarečių rūšių falsifikatų.

Dideli kiekiai cigarečių su falsifikuotais PŽ gaminami pačioje Lietuvoje. Pastaraisiais metais tokie fabrikai, naudoję „Primos“ ženklą, likviduoti Šiauliuose, Šakių rajono apleistoje fermoje ir kitur. Nelegalaus verslo apimtys didžiulės, todėl peršasi mintis, kad reikia ieškoti paliktų sienos apsaugos, ženklo daros ar kitų spragų, kuriomis sėkmingai naudojasi INT pažeidėjai. Pirmiausia reikėtų analizuoti nacionalinę

teisę. Pavyzdžiui, Lietuvoje ir kitose ES šalyse nelegaliuose fabrikuose aptinkama cigarečių žaliavos net dešimtimis tonų. Tai verčia atkreipti dėmesį į prekybos atitinkamomis žaliavomis reglamentaciją. Pagal LR akcizų įstatymą neperdirbto tabako (tabako lapų) įvežimas iš kitų ES šalių ilgą laiką nebuvo laikoma licencijuojama veikla. Tai viena iš teisės spragų, nusikalstamoms grupuotėms itin palanki ekonomiškai, nes įkurtus fabrikus žaliava gali aprūpinti legaliai ir neribotais kiekiais. Įstatymų spragos skatina kurti fabrikus, galinčius apdoroti didelius kiekius žaliavos ir gauti milžiniškus pelnus. Be to, susiformuoja kriminogeninės grupės, kurias įveikti daug sudėtingesnis uždavinys negu užkirsti tam kelią. Šis pavyzdys rodo, kad institutai, ginantys INT, turi būti nuolat tobulinami. Žinant, kad nusikalstamos grupuotės paprastai yra pajėgios pirkti labai kompetentingų teisininkų, ekspertų paslaugas, nuodugnai analizuoja teisinę reglamentaciją, ieško spragų, palankių savo teisei gynbai, reikėtų siekti, kad institutuose, užtikrinančiuose INT, neliktų nė mažiausių teisės spragų, nesirastų normų kolizijų.

Ne vienas nelegalus cigarečių fabrikas, kurio produkcija skverbiasi į ES rinką, aptiktas ir trečiojoje valstybėje, turinčioje sieną su Lietuva: Baltarusijoje, Rusijos Federacijos Kaliningrado srityje. Naujas reiškinys tai, kad nuo 2006 m. į Klaipėdos ir kitus ES šalių jūrų uostus padidėjo padirbtų cigarečių srautai iš Kinijos. Remiantis kriminologijos ir sociologijos žiniomis, problema turi būti sprendžiama pasitelkiant kaimyninių šalių teisėsaugą, sukuriant bendradarbiavimo tinklą. Tai padėtų, pavyzdžiui, muitinei detalizuoti rizikos profilius, valdyti riziką užtikrinant tarptautinės prekybos rinkos saugumą nuo falsifikatų.

Suprantama, kad prekės, pažeidžiančios INT, į Lietuvos rinką dažniausiai patenka kontrabandos keliu. Nustatyta, kad cigaretės ir kitos prekės į Lietuvos rinką dažnai patenka pažeidžiant išorės tranzito tvarką. Jos įvežamos ir neteisėtai iškraunamos Lietuvos teritorijoje naudojant priedangos prekes, nors jos turėtų būti gabenamos per muitinės postus išoriniu tranzitu, pavyzdžiui, iš Kaliningrado srities į Baltarusiją arba Rusijos Federaciją. Pareigūnai tai laiko sunkiai įveikiama INT apsaugos kliūtimi, nes esą tokių krovinių leistina kontrolė yra minimali.

Mūsų manymu, tai nėra reglamentavimo problema. ES teisė nedraudžia kontroliuoti išorinio tranzito [5]¹⁰. Išorinis tranzitas – tai prekių, kurios neskirtos EB vidaus rinkai, judėjimas iš vieno taško, esančio Bendrijos muitų teritorijoje, iki kito Bendrijos muitų teritorijos taško turint tikslą kirsti ES išorinę sieną ir

⁹ Duomenys ir pavyzdžiai paimti iš oficialios Muitinės departamento statistikos, Muitinės pažangios patirties biuletenių: 2004/1; 2006/3 ir kt.

¹⁰ Išorinį tranzitą apibrėžia ir reglamentuoja Europos Sąjungos muitinės kodekso IV d. 1 B sk. 91–97 str.

patekti į valstybės ne ES narės ekonominę ir muitų teritoriją.

Esmines išorinio tranzito nuostatas ETT pateikė atsakydamas į Austrijos Aukščiausiojo Teismo paklausimą. Į Austriją siunta atkeliavo iš Indonezijos kompanijos *PT Dwidua* (kelios marškinėlių partijos) ir buvo skirta Lenkijai (tuomet dar ne ES narei). Amerikos kompanija *Polo/Lauren* pareiškė įtarimą dėl piktnaudžiavimo jos PŽ. Dėl *Polo/Lauren* bylos¹¹, kurios teisminis procesas buvo pradėtas Austrijoje, buvo kreiptasi į ETT dviem klausimais:

- ar EB reglamentai taikomi suklastotoms prekėms, kurios yra atgabentos ne iš ES valstybės narės ir skirtos ne ES narei, tačiau keičia tranzitu per Bendriją?
- ar EB reglamentais gali remtis kompanija, įsteigta ne ES teritorijoje?

Į abu klausimus ETT atsakė teigiamai. Teismas konstatavo, kad išorinis tranzitas negali būti laikomas neturiniu poveikio vidaus rinkai. Tai paremta *teisinės fikcijos* sąvoka. Tokios prekės nėra nei muitų mokesčių, nei kitų komercinės politikos priemonių objektas, nes traktuojama, kad tokios prekės „nebuvo patekusios į Bendrijos teritoriją“, tačiau ši procedūra gali turėti poveikį vidaus rinkai, nes susidaro palankios sąlygos *mitinės apgaulės* rasti, t. y. rizika, kad suklastotos prekės, kurioms taikomos *išorinio tranzito procedūros*, gali apgaulės būdu patekti į Bendrijos rinką [10]. Viena iš aplinkybių, kuri įvardijama kontrolės trukdžiu, – prekių perkrovimas. Prekių perkrovimas yra laikomas laisvo prekių tranzito principo įgyvendinimo dalimi ir nėra įtrauktas į ES mitinės kodekso (BMK) reglamentuojamų procedūrų sąrašą, tačiau ES Tarybos Reglamento 1383/2003 1 str. 1.b) bei BMK 37 ir 183 str. leidžia mitinei kontroliuoti ir prireikus blokuoti perkraunamas prekes, kai jos aptinkamos tikrinant įvežamas ar išvežamas prekes iš Bendrijos muitų teritorijos. Perkrovimas yra viena iš procedūrų, kuri turi būti kontroliuojama mitinės.

Kitas populiarus mitinės apgaulės būdas, kai priedangai naudojamos masiškai gabenamos prekės arba greitai gendantys produktai, arba vežant būtina palaikyti atitinkamą temperatūros režimą, todėl apsunkinamas mitinės tikrinimas [11, 13]. Galima pateikti ir daugiau praktinių problemų. Problemos akivaizdžios, todėl turi būti tiriamos visos aplinkybės ieškant geriausio sprendimo, kaip užtikrinti INT subjektų teises. Taigi mitinės veiksmų reguliavimas siekiant įgyvendinti prekių laisvo tranzito principą nepateisina nusikalstamam verslui paliekamų palankių įstatymų spragų. Čia iškyla atitinkamų insti-

tucijų administracijų gebėjimų, įstaigų struktūros ir jų kompetencijos siekiant įveikti laikmečio iššūkius problema. Tai aktualūs klausimai ES ir visai tarptautinės prekybos sistemai, todėl turi būti analizuojami ieškant sprendimų sutelktomis mokslininkų ir praktikų pajėgomis.

3. Institucijų organizacinė plėtra

Trumpa studija leidžia teigti, kad INT plėtos ir jų apsaugos klausimas visu aštrumu iškiilo parėjusio šimtmečio pabaigoje ir visiškai pagrįstai tai laikoma vienu iš sudėtingiausių XXI a. iššūkių valstybei, jos institucijoms, visuomenei kaip galutiniam KŽ vartotojui. Visi sutaria, kad intelektinių išteklių plėtra šiandien garantuoja socialinę ir ekonominę pažangą, yra vienas iš skiriamųjų visapusiškai plėtojamoms globalios civilizacijos bruožų. Tai savo ruožtu skatina standartizuoti šios srities reguliavimą globaliu mastu, o vadovaujantis visuotinai pripažintomis nuostatomis – tobulinti valstybinio reguliavimo ir kontrolės mechaniką, didinti valstybės organizacinį vaidmenį užtikrinant IN apsaugą. Sutartinos valstybės ir verslo veiklos pagrindinė nuostata yra ta, kad IN subjektams turi būti sudaromos sąlygos iš savo kūrybinės veiklos rezultatų gauti naudos ar investicijų, pavyzdžiui, pramonės, komercijos srityse. PŽ teisių gynimas suprantamas kaip atlygio užtikrinimas tiems, kurie investuoja į produktų kokybę [3, 198]. Apibrėžiant problemą reikia akcentuoti jos reikšmingumą tarptautinės prekybos plėtrai. Tai reiškia, kad PŽ subjektams turi būti garantuota išimtinė teisė į intelektinės nuosavybės objektus, o atsakomybė už jų įgyvendinimą tenka ir nacionalinių valstybių institucijoms bei kitiems socialiniams dariniams, ir tarptautinės bendruomenės konvencinius tikslus įgyvendinančioms organizacijoms.

Turint omenyje, kad INT reglamentavimas ilgus metus buvo laikomas nacionalinės teisės reguliavimo sritimi, ES teisė nėra pakankamai tobula, ji aktyviai kuriama, be to, susiduriama su naujomis, netradicinėmis vadybos ir administravimo problemomis. Esamomis sąlygomis jau netenkina tradicinis požiūris į tarptautinės prekybos, taip pat IN, kontrolę ir reguliavimą. Naujai susiklosčiusias aplinkybes būtina vertinti konceptualiai, formuoti novatoriškus IN vadybos ir administravimo konceptus.

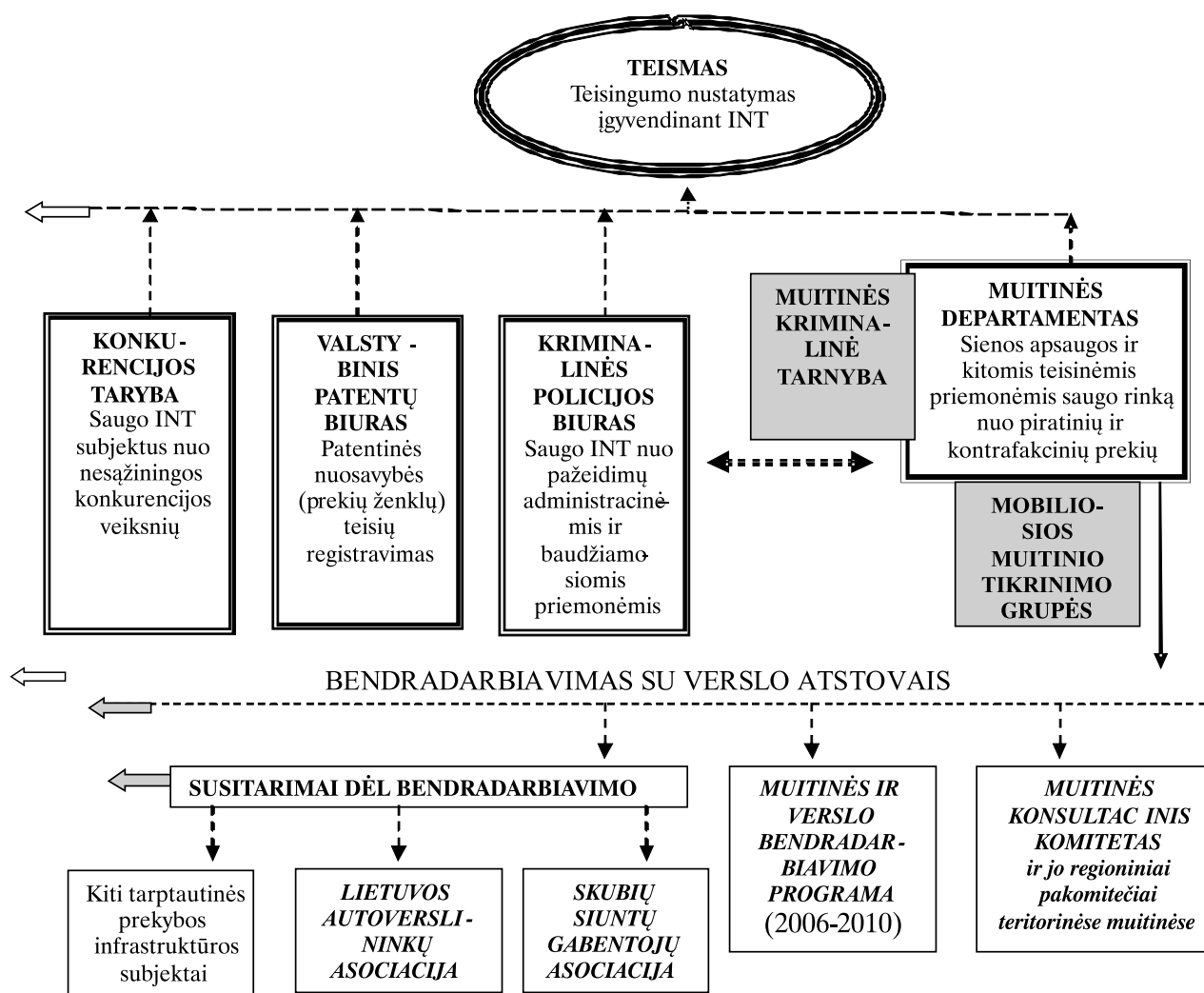
Suprantama, kad naujų tendencijų pradžia yra teisinis reglamentavimas. Pirmoji Tarybos direktyva (89/104/EEB), skirta valstybių narių įstatymams, susijusiems su prekių ženklais, suderinti buvo priimta 1988 m. gruodžio 21 d. (paskelbta 1989 m. vasario 11 d. Europos Bendrijų oficialiame leidinyje L 40/1 (31989L0104)). Jo reikšmė pasireiškia tuo, kad pa-

¹¹ Teisingumo Teismo bylos C-383/98 *The Polo/Lauren Company L.P. prieš PT Dwidua Langgeng Pratama International Freight Forwarders* [2000] ECR I-2519 sprendimo 32 ir kt. punktai.

teikia bendrą reglamentavimo tobulinimo kryptį ir atskaitos tašką, Europos valstybių bendruomenė gali objektyviai vertinti nacionalinės teisės raidos tendencijas. Kaip žinome, dėl INT specifikos valstybės turi skirtingą reglamentavimo paveldą. Pavyzdžiui, Lietuvos ir kitų pokomunistinių šalių nacionalinė teisė apskritai neturėjo šios srities reglamentavimo tradicijų, atitinkančių Vakarų patirtį. Buvusi sovietinių socialistinių respublikų sąjunga (SSRS) turėjo savitą, gerokai nuo vakarietiškojo nutolusį požiūrį į tarptautinę prekybą, o kartu ir KŽ apyvartą. Tai lėmė, kad pokomunistinėse šalyse menkai išvystyti atitinkamų kontrolės ir teisėsaugos institucijų administracijų gebėjimai, taip pat silpnos verslo ir trečiojo sektoriaus organizacijos arba jų visiškai nėra, todėl nesukurti tvirti suinteresuotų INT apsauga organizacijų sistemos pradmenys. INT apsauga pradėta aktyviau domėtis Lietuvai integruojantis į ES. 1993

m. birželio 3 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos prekių ir paslaugų ženklų įstatymas¹², kuris nukreipė reglamentavimo modelio formavimą Direktyvos 89/104/EEB nubrėžta kryptimi. Direktyva 89/104/EEB nesiekia IN klausimų sprendimo perduoti ES institucijų kompetencijai ar visiškai suvienodinti. Didžioji dalis problemų yra sprendžiama nacionaliniu lygmeniu, o tarpvalstybiniai susitarimai reikalauja tobulinti institucijų sąlygas, t. y. valstybėms reikia demokratiškai legitimuotos, skaidrios organizacinės sąrangos. Tipiniai racionalaus valdymo bruožai turi būti išplėsti ir iš dalies pakeisti remiantis veiksmingumo ir lankstumo paradigma [18, 21–22].

Lietuvos organizacijų, dalyvaujančių užtikrinant PNO apsaugą, sistemos fragmentas, pateiktas 4 pav., rodo struktūros (segmentų) įvairovę bei padeda suvokti problemas (mokslinių tyrimų tematikos)

4 pav. Institucijų, saugančių INT, sąveikos fragmentas

¹² Lietuvos Respublikos prekių ir paslaugų ženklų įstatymas Nr. I-173 ir jo vėlesnės redakcijos (V. Ž., 1993, Nr. 21-507; 1994, Nr. 89-1722; 1997, Nr. 108-2733).

sudėtingumą. *Mokslinės analizės sumetimais* PNO saugumą palaikančias pajėgas galima suskirstyti pabrėžiant vieną ar kitą aspektą. Pavyzdžiui, pagal jų socialinį statusą išskirtume:

- valstybės įstaigas,
- verslo įmones ir
- visuomeninius darinius (*lobistines grupes*).

Akivaizdu, kad struktūra nevisiškai atitinka pilietinės visuomenės viziją, nes visiškai nėra trečiojo sektoriaus (ne pelno ir pilietinių) organizacijų, atstovaujančių galutiniams KŽ vartotojų interesams. Neplėtojant šios verslo administravimui reikšmingos tematikos skaitytojui reikia priminti, kad trečiojo sektoriaus moralinis spaudimas yra itin reikšmingas sprendžiant tarptautinio verslo kokybines problemas, didinant verslo socialinę atsakomybę. Jų daromas poveikis yra labiau vertintinas nei politinės kompanijos, kurios dažniausiai būna apskritai nukreiptos prieš verslo įmones ir korporacijas.

Institucijų sąlygų analizei funkcinio požiūriu užtikrinant IN apsaugą (žr. 4 pav.) galima išskirti dvi pagrindines organizacijų veiklos kryptis:

- IN buvimo fakto pripažinimas ir subjektyvių teisių įtvirtinimas (Valstybinis patentų biuras, kitos IN registruojančios institucijos, teismas ir kt.);
- INT apsauga įgyvendinant IN subjekto teises (pvz., Muitinės departamentas ir jo įstaigos, Kriminalinės policijos biuras, Konkurencijos tarnyba, dauguma visuomeninių darinių ir kt.).

Tai dar viena plati studijų tema, kurios pagrindinis objektas yra ETT suformuluota IN *buvimo ir įgyvendinimo doktrina*. Plačiau nenagrinėdami skaitytojui priminsime teisės šaltinius, kuriais remiantis standartizuojamas IN reguliavimas. ETT konstatavo, kad EB sutarties 295 str. išsaugo valstybės narės teisę pripažinti INT buvimą. EB sutarties normos neturi įtakos nei sąlygoms, nei tvarkai, pagal kurią valstybėje narėje yra suteikiamos INT, nes tai teisės buvimo klausimas. *Priešingai*, INT įgyvendinimą reguliuoja Bendrijos teisė. Pavyzdžiui, įgyvendinimas, kai INT savininkai ir nuo jų ekonomiškai ir teisiškai priklausantys subjektai (licenciatų) sudaro susitarimą, priima bendrą sprendimą ar imasi suderintų veiksmų. Tokiems susitarimams turi būti taikoma EB sutarties 81–82 str. Būtent toks problemos sprendimas yra nulemtas vieno iš pagrindinių tikslų – integruoti ES valstybių rinką. Tai įpareigoja formalizuoti nacionalinių organizacijų sąrangą apibrėžiant jų socialinį ir ekonominį vaidmenį. Apibendrinant reikia pabrėžti: a) sąlygiškai išskirtos organizacijų veiklos sritys yra susijusios, tačiau tos, kurios rūpinasi INT įgyvendi-

nimu, remiasi ES teise, orientuojasi į bendruosius administravimo instrumentus; b) institucijų veiksmingumo ir lankstumo siekiama panaudojant šiuolaikinės inovatyvios vadybos galimybes. Tai reiškia, kad atsisakoma neracionalios ir neturinčios pagrindo pozicijos „moralizuoti“ verslo aktyvumą praeityje populiarios moralinės ar politinės filosofijos liberalių egalitarinių ar socialinių doktrinų taisyklėmis¹³.

4. KŽ apsaugos koncepto taikymas kontroliuojant tarptautinę prekybą

Pagrindinė valstybės sienos institucija, kontroliuojanti ir reguliuojanti tarptautinę prekybą, yra muitinė (žr. 4 pav.). Ji savo veikloje remiasi ES teise, dalyvauja formuojant ES muitinių veiklos modelį, racionalizuoja komercinių ženklų apsaugos konceptus taikydama rinkos apsaugos inovacijas. XXI a. muitinės funkcijos keičiasi, ji tampa savita kontrolės ir teisėsaugos institucija, užtikrinanti rinkos ir visuomenės saugumą. Tai, kaip teigia M. Danet, laikmečio iššūkiai: globalizacija, prekybos palengvinimo iniciatyvos, susirūpinimas saugumu, o šios aplinkybės reikalauja tobulinti muitinių administracijų vadybinius, novatoriško darbo gebėjimus visame pasaulyje [4]. Naujosios ES muitinės raidos tendencijas nustato Europos Komisijos muitų ir mokesčių Generalinio direktorato Muitinės strateginės direktyvos (*customs blueprints*)¹⁴. Muitinės misija INT apsaugos srityje – užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių muitinę apsaugą pasienio ir vidaus kontrolės priemonėmis, kurios netrukdytų teisėtai prekybai bei užtikrintų apsaugą nuo piktnaudžiavimo šiomis teisėmis. Iš to plaukia muitinėms keliami reikalavimai daugiau dėmesio skirti verslui reikšmingose srityse:

- gerinti verslo aplinkos sąlygas,
- didinti valstybės konkurencingumą ES,

¹³ Barry N. (1991). *The Morality of Business Enterprise*. Aberdeen, p. 89.

¹⁴ Muitinės strateginės direktyvos buvo parengtos 1998 m. siekiant suteikti pagalbą Rytų ir Centrinės Europos šalių, siekiančių narystės Europos Sąjungoje, administracijoms ruošiantis veikti pagal Europos Sąjungos įstatymus ir standartus, atsižvelgiant į jų artėjančią narystę Europos Sąjungoje. Jos apibrėžė 13 pagrindinių veiklos sričių – strateginių direktyvų. Laikui bėgant muitinės strateginių direktyvų geografija išsiplėtė ir tapo reikšminga pasauliniu mastu. Be to, ES papildė 12 naujų šalių narių. Pasielgtus aplinkybėms buvo būtina peržiūrėti strategines kryptis. Muitinės ir prekybos palengvinimo ekspertai iš ES valstybių narių ir Europos Komisijos seminarų metu peržiūrėjo 13 egzistuojančių muitinės strateginių direktyvų ir nustatė 9 papildomas veiklos sritis, kurioms buvo parengtos strateginės direktyvos. Taigi šiuo metu įgyvendinamos 22 strateginės direktyvos.

– gerinti rinkos ir visuomenės apsaugą bei efektyvinti mokesčių administravimą.

Taigi XXI a. muitinės socialinis statusas yra paskieitę iš esmės ir, be kitų dalykų, ją įpareigoja saugoti rinką nuo falsifikuotų, kontrafakcinių prekių. Kaip jau rašėme, strateginius tikslus ir uždavinius susieti į darnią visumą padeda vienoda muitinių veiklos konkrečiose srityse standartizacija pasauliniu mastu bei atitinkami ES teisės aktai, orientuojantys kurti naujus prekių ir kitų komercinių ženklų apsaugos konceptus.

Muitinės veiklos atspirties taškas, teisinis pagrindas saugoti INT yra Tarybos reglamentas [17]¹⁵ (EB) Nr. 1383/2003 (TR) bei Komisijos reglamentas [7]¹⁶ (EB) Nr. 1891/2004 (KR). TR suteikia muitinei įgaliojimus ir pareigą sulaikyti prekes įtarus, kad jos yra pagamintos pažeidžiant INT (TR 4, 5 str.). Aiškiai pateiktas ir pareigūnų suvoktas PŽ apsaugos konceptas sudaro prielaidas muitinei imtis veiksmų – sutrukdyti suklastotų ir piratinių prekių bei prekių, pagamintų pažeidžiant eksporto, reeksporto arba išvežimo iš Bendrijos muitinės teritorijos INT (KR preambulės 4 pastr.). Be to, praplečia muitinių socialinę atsakomybę: muitinės, kilus įtarimui dėl INT pažeidimo, gali tam tikrą laiką sulaikyti prekes, nors IN subjekto prašymo taikyti muitinės priežiūros priemones nėra (KR preambulės 7 pastr. ir TR 4 str.). PŽ ir kiti KŽ yra vienas iš akivaizdžių INT įrodymų, leidžiančių identifikuoti prekių siuntas, pakuotes, kilmės šalį ir kt. (KR 5 str.). Muitinės specialistų kvalifikaciniai gebėjimai suvokti komercinius ženklus kaip INT apsaugos konceptą laikomi itin reikšminga INT apsaugos prielaida, suteikiančia pareigūnui kompetenciją veikti savarankiškai.

Reikia pabrėžti XXI a. muitinės savitumą – muitinė suprantama kaip specialias paslaugas verslui teikianti institucija. Šiuo požiūri institucinės veiklos sąlygos analizuojamos organizacijų sistemos požiūriu. Formuojasi sudėtinga organizacijų, suinteresuotų INT apsauga, sistema (žr. 4 pav.). Ją sudaro valstybės tarnybų ir visuomeninių asociacijų, INT savininkų ir vartotojų interesams atstovaujančių daugiapakopė, su skirtingomis funkcijomis ir tikslais, visuma. Nors

kiekviena organizacija siekia savitų tikslų, jų veikla yra tarpusavyje glaudžiai susipynusi ir daugelį klausimų sprendžia savitarpio informavimo, derybų ir kitais organizaciniais, teisiniais ir vadybiniais metodais. Kaip pavyzdį galima pateikti 2000 m. muitinės įsteigtą Muitinės konsultacinį komitetą (MKK), kurio tikslas – gerinti verslo aplinkos sąlygas, stiprinti muitinės ir verslo visuomenės bendradarbiavimą. MKK darbe dalyvauja valstybės institucijų (LR susisiekimo ministerijos, LR ūkio ministerijos, LR finansų ministerijos, LR užsienio reikalų ministerijos), Mykolo Romerio universitetas bei penkių asocijuotų verslo institucijų įgaliojami atstovai. *Organizacijų tinklą vienija konvencinis tikslas – gerinti tarptautinio verslo sąlygas*. Dėl tos priežasties komercinių ženklų apsaugos koncepto tobulinimas tapo visų organizacijų bendru siekiu, telkiančiu pajėgas rinkai modernizuoti ir apsaugoti INT subjektų teisėtus poreikius. Valstybės tarnybos, priimdamos verslo iššūkius, savo veikloje diegia naująją viešąją vadybą: ieško būdų savo veikloje pritaikyti rinkos vadybos metodus, didinti tarpusavio supratimą, gebėjimus socialiai reikšmingas verslo problemas spręsti įvairių socialinių darinių sutelktomis pajėgomis. Suprantama, kad naujasis požiūris į IN turi būti plėtojamas bendradarbiaujant praktikams ir mokslo atstovams. KŽ koncepto plėtra yra aktualus mokslinių tyrinėjimų objektas bei personalo, gebančio taikyti naujausius vadybos metodus, rengimo klausimas. Reikia manyti, kad ši tematika ateityje sulauks didesnio mokslininkų dėmesio, o praktika artimiausiu laiku sugebės tikroviškai vertinti mokslo indėlių, studijų teikiamas „investicijas“ ekonomikai.

Išvados

Globalizacijos sąlygomis didėja intelektinės veiklos ekonominė reikšmė, o komerciniai ženklai įgyja naujų funkcijų, didėja jų teisinė, ekonominė ir etinė galia. Valstybės taip pat išsaugo savo vaidmenį saugant INT. Pagrindinė aplinkybė ta, kad būtent nacionalinės valstybės, o ne pasaulinės ar ES institucijos sprendžia jos buvimo pripažinimo, kontrolės, reguliavimo ir kitus šios srities klausimus.

Komerciniai ženklai tradiciškai yra reikšmingi užtikrinant produkcijos kokybę, sprendžiant verslo komercinius klausimus. Valdymo (kontrolės) inovacijose, pavyzdžiui, rizikos valdymo modeliuose, KŽ yra ypač svarbūs užtikrinant tarptautinės prekybos grandinės saugumą. Pagrindinė valstybės sienos tarnyba yra muitinė, todėl jos įstaigų administracijoms keliami aukšti atitinkamos kvalifikacijos reikalavimai: gebėti dirbti inovatyviai, t. y. taikyti kompiuterinių technologijų, rinkos vadybos, derybų, bendra-

¹⁵ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti laikomasi prekių atžvilgiu nustačius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokias teises, priimtas 2003 m. liepos 22 d.

¹⁶ Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1891/2004, nustatantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės priežiūros priemonių, taikomų prekėms, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustačius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokias teises, įgyvendinimo nuostatas, priimtas 2004 m. spalio 21 d.

darbiavimo ir kitus metodus sprendžiant sudėtingus organizacinius INT apsaugos klausimus. Apibendrinant straipsnio turinį ir jame analizuotą medžiagą galima daryti keletą išvadų:

- XXI a. skiriamasis bruožas – keičiasi INT apsaugos samprata: kuriami ES ir tarptautiniai institutai ir institucijos, novatoriški vadybos modeliai, tačiau labai svarbi išlieka nacionalinių organizacijų kompetencija, jų tarpusavio sąveika užkertant kelią rasti atitinkamoms kriminogeninėms grupėms;
- pirmoji INT apsaugos prielaida – užbaigta teisės, reglamentuojančios šią sritį, sistema. Falsifikuotų prekių naudojant populiarius PŽ gamyba yra labai pelninga nelegali veikla, duodanti galimybių ne tik nusikalstamą verslą plėsti, bet ir samdyti labai aukštos kvalifikacijos teisininkus ir kitus specialistus, gebančius ieškoti kontrolės ir reguliavimo sistemos reglamentavimo spragų, kad padėtų išvengti atsakomybės už INT pažeidimus;
- Muitinė, apsaugodama rinką nuo nekokybiškų ar sveikatai pavojingų prekių, remiasi inovatyviais komercinių ženklų apsaugos konceptais. Tai reikalauja iš esmės keisti muitinių administravimo metodus, plėtoti valdymą. Atkirtis kriminogeniniam pasauliui galima iš esmės keičiant administracinę veiklą – diegiant muitinėje ir kitose tarptautinės prekybos infrastruktūros organizacijose naująją viešąją vadybą, grįstą rinkos (verslo) vadybos metodais.

Taigi intelektinės nuosavybės kontrolės ir reguliavimo problemų sprendimas, remiantis komercinių ženklų konceptais, yra nauja perspektyvi tarptautinės prekybos grandinės saugumo užtikrinimo sritis, reikalaujanti sutelkto mokslo ir praktikos dėmesio. Manome, kad straipsnyje iškelta ne viena problema, verta išsamios studijos.

Literatūra

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property. *Business Guide to the World Trading System*. Chapter 20. International Trade Centre. Commonwealth. 2007.
2. Antanaitienė, M. V.; Naujokas, R. (2004). *Praktinis įvadas į intelektinę nuosavybę. Verslo vadyba*. Vilnius: Lietuvos technikos biblioteka.
3. Barnard, C. (2005). *Europos Sąjungos materialinė teisė. Keturiuos laisvės*. Vilnius: Eugrimas.
4. Danet, M. Foreword. *World Customs Journal*. Vol. 1, Number 1, March 2007.
5. *Europos Sąjungos muitinės kodeksas ir jo įgyvendinimo nuostatos*. Vilnius: Linava, 2005.
6. Kasperavičius, P.; Žilinskas V. (2004). *Intelektinė nuosavybė ir jos apsauga*. Klaipėda: KUM.
7. *Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1891/2004, nustatantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 1383/2003 įgyvendinimo nuostatas*.
8. *Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas*. 2000 m. spalio 10 d. Nr. VIII-1981 (2004 m. redakcija).
9. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. *Žin.* 2004, Nr. 73–2517.
10. Misiūnas, A.; Rimkus V. Nelegalaus prekių gabenimo paskatos ir pasekmės. *Intelektinė ekonomika*. Mokslo darbų žurnalas. 2007, t. 2(2).
11. *Muitinės pažangios patirties biuletenis*. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Pažeidimų prevencijos skyrius. 2006/08(23).
12. *Muitinės pažangios patirties biuletenis*. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Pažeidimų prevencijos skyrius. 2006/03(18), p. 5
13. *Muitinės pažangios patirties biuletenis*. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Pažeidimų prevencijos skyrius. 2004/1, p. 13.
14. Nairobio konvencija „Dėl tarpusavio administracinės pagalbos užkertant kelią muitinės įstatymų pažeidimams, vykdant šių pažeidimų tyrimą ir su jais kovojant“. *Žin.* 2000, Nr. 73–2517.
15. Olins, W. (2006). *Prekės ženklas*. Vilnius: Mūsų knyga.
16. *Susitarimas dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje aspektų* (TRIPS). 1994.
17. *Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1383/2003 Dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustatčius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokias teises*.
18. Thom, N.; Ritz A. (2004). *Viešojo vadyba. Inovacinio viešojo sektoriaus valdymo metmenys*. Vilnius: LTU.
19. Vrins, O; Schneider, M. (2006). *Enforcement of intellectual property rights through border measures*. Oxford: Oxford University Press.
20. Widdowson, D. The Changing Role of Customs: Evolution or Revolution. *World Customs Journal*. Marc 2007. Volume 1, Number 1.

TRADE MARKS AS A CONCEPT FOR PROTECTING THE INTERNATIONAL TRADE

Alfonsas LAURINAVIČIUS
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. The article attempts to analyse the substance of trade marks, as a significant concept for international trade development. It seeks to prove a statement that trade marks contribute to the protection of international trade and are important to ensure the security of market and society, to implement and develop human rights.

The scope of problems related to intellectual property and its protection is affected by an increasing influence of intellectual activities for technical progress, as well as growing profit and social effect. The globalization of economics and liberalization of international trade are clear features of the new global civilization which expands creative and material human possibilities. On the other hand, challenges of economics trigger new threats which can not be overcome by traditional measures. These are threats for security of society and market, for human rights.

Intellectual property is an object of author's and ancillary rights, as well as industrial property. Rights for the intellectual property are the rights for a product of intellectual activity. The rights of subjects of intellectual property had to be protected, favourable conditions had to be created so that it would be possible to profit or get investment in the fields like industry or commerce. The product which enters the market becomes a good.

Thus, one of the newly considered human perspectives is a development and protection of the rights for intellectual property, taking into consideration that the notion of the intellectual activity could have both positive and negative meaning. It makes obligatory to establish a system of intellectual property, which would be capable to resist an inventive activities of criminal world which always attempts to gain profit from abusing the intellectual property rights.

The article analyses problems of protection of industrial property objects. The problems are related to protection of trade marks and their capability to ensure protection of society and market. Taking into consideration that enterprises nowadays unite into global coalitions, global commercial networks develop, trade marks gain increasing importance as a spiritual and ideological binder, a manifestation of trust.

Violation of intellectual property rights echoes on final customers, those who rely on trade marks - it violates their right to choose original (not falsified, contrafactual) healthy products. There are examples and tendencies presented in the article which shows why and how criminal business environment forms. The profit of the criminal world hardly can be evaluated due to the fact that the larger part of it is latent. Their economic situation is most frequently decided upon the negative effect it has on the society, nature, corruption, the scope of drug addiction, etc. Therefore, a concept of trade marks is revealed as a reward for those who invest into the quality of a product and as a reliable measure to protect the market.

One of the main functions of the state is to protect the society. The article speaks a lot about the customs as a state institution which forms new control and regulation models to protect intellectual property (society, market). The customs practice is significant in developing the substance of trade marks as a market protection concept in revealing its possibilities to protect the society and market.

Alfonsas Laurinavičius – Assoc. Prof. (Soc. Sci.), Head of the Department of Customs Activity, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, Member of Lithuanian Customs Consulting Committee. Author of more than 40 scientific articles, a monograph, 5 manual books and teaching methodological issues. The main research areas: civil service law and management of organizations, protection of intellectual property.

Alfonsas Laurinavičius – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Muitinės veiklos katedros vedėjas, Lietuvos muitinės konsultacinio komiteto narys, docentas, daktaras. Daugiau kaip 40 mokslinių straipsnių, monografijos, 5 vadovėlių ir mokomųjų-metodinių leidinių autorius. Pagrindinės tyrimų sritys: tarnybinė teisė ir organizacijų vadyba, intelektinės nuosavybės teisių apsauga.